

Araştırma Makalesi

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi

Determination of Primary School Teacher Candidates' Views on Inclusive Education

Research Article

Hülya Şengün*¹ Veli Toptaş²

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Haziran, 2021
Cilt 3, Sayı 1
Sayfalar: 44-51
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Makale Bilgileri

Geliş : 08.05.2021
Kabul : 17.06.2021

DOI: 10.47770/ukmead.934944

Özet

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırma örneklemini, 2020-2021 akademik yılında Kırıkkale Üniversitesi'nde öğrenim gören 168 sınıf öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Araştırmada, nicel araştırma türlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi Anketi uygulanmıştır. Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının 121'inin kaynaştırma eğitimi hakkında bilgisinin olduğu 47'sinin ise kaynaştırma eğitimi hakkında bilgisinin olmadığı bulunmuştur. Araştırmada, kaynaştırma öğrencilerinin derse katılım konusunda çaba gösterdikleri tespit edilmiştir. Buna ilave olarak, normal gelişim gösteren öğrencilerle birlikte eğitim almalarının kaynaştırma öğrencilerinin başarılarını arttırdığı saptanmıştır. Kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumsuz görüşler az ve orta düzeyde bulunmuştur. Bu kapsamda, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabulü açısından öğretmen adaylarına ve öğretmenlere yönelik düzenlenecek kaynaştırma eğitimi uygulamalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Buna ilave olarak, kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olmasında tüm paydaşların işbirliği içinde çalışmaları önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Kaynaştırma eğitimi, özel eğitim, özel gereksinimli birey

Abstract

The aim of this research is to determine the opinions of primary school teacher candidates about inclusive education. The research sample consists of 168 primary school teacher candidates studying at Kırıkkale University in the 2020-2021 academic year. In the research, descriptive survey method, which is one of the quantitative research types, was used. The Personal Information Form and the Questionnaire for Determining the Views of the Primary Teacher Candidates on Inclusive Education were used as data collection tools in the research. It was found that 121 of the primary school teacher candidates participating in the study had knowledge about inclusive education and 47 did not have knowledge about inclusive education. In the study, it was determined that inclusive students made an effort to participate in the lesson. In addition, it has been determined that receiving education with students with normal development increases the success of mainstreaming students. Negative opinions towards mainstreaming students were found to be low and moderate. In this context, it is thought that inclusive education practices to be organized for teacher candidates and teachers will be beneficial in terms of social acceptance of inclusive students. In addition, it is important that all stakeholders work in cooperation for the success of inclusive education practices.

Inclusive education, special education, individual with special needs

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

June, 2021
Volume 3, No 1
Pages: 44-51
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 08.05.2021
Accepted : 17.06.2021

DOI: 10.47770/ukmead.934944

¹Kırıkkale University, Education Faculty, hulyasengun1982@gmail.com

²Kırıkkale University, Education Faculty, vtptas@gmail.com

GİRİŞ

Bireyler birbirlerinden farklı özelliklere ve yeteneklere sahiptirler. Sürekli değişen dünyaya uyum sağlayabilmek için eğitime ihtiyaç duymaktadırlar. Toplumumuzun yaklaşık %12'si özel gereksinimli bireylerden oluşmaktadır (Üre,2002). Salend (2005), kaynaştırma eğitimini özel gereksinimli öğrencilere verilen bir hizmet olarak tanımlamaktadır. Diğer bir tanımla kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli öğrencilerle normal gelişim gösteren öğrencilerin aynı ortamda aldıkları eğitim olarak açıklanmaktadır (Eripek, 2005; Sucuoğlu, 2006 ve Gökdere, 2010). Özel gereksinimli öğrenciler ihtiyaç duydukları alanlarda özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Fakat özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik kaynaştırma eğitim uygulamaları yeterli olmamaktadır (Çuhadar, 2013). Özel gereksinimli bireylerin toplumla bütünleşerek bağımsız yaşayabilmeleri, bireysel farklılıkları göz önüne alınarak sunulan eğitim hizmetiyle mümkün olmaktadır. Özel eğitim hizmetleriyle özel gereksinimli bireylere birtakım bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmaktadır (Cavkaytar, 2000; Eripek, 2005). Özel gereksinimli öğrenciler bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal yönlerden akranlarına göre anlamlı farklılık göstermektedirler. Bu farklılık doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasındaki çeşitli faktörlerden kaynaklanabilmektedir (Tekin-İftar,2016). Özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerinde Türkiye'de ve dünyada kaynaştırma eğitimi yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Kaynaştırma öğrencilerine, yetersizlik alanları göz önüne alınarak uygun öğrenme ortamı sunulmaktadır (Kargın, 2004).

Kaynaştırma eğitiminde, özel gereksinimli öğrenciler aynı sınıf ortamında, normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte ihtiyaçları doğrultusunda yarı zamanlı veya tam zamanlı kaynaştırma eğitimi almaktadırlar. Yapılan araştırmalar da ihtiyaçları doğrultusunda özel eğitim desteği olan çocukların diğerlerine oranla sosyal hayata daha çabuk uyum sağladıklarını göstermektedir. Aynı ortamda eğitim alan öğrenciler birbirlerinden etkilenmekte, sosyal beceriler kazanmakta ve birbirleriyle arkadaşlıklar kurmaktadırlar (Fairchild ve Henson, 1993; Orel, Zerey ve Töret, 2004; Vaidya, ve Zaslavsky, 2000).

Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarında çeşitli sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Bu sorunlar genellikle, sınıf mevcutlarının kalabalık olması, kaynaştırma eğitimi için uygun malzeme ve materyallerin eksik olması şeklindedir (Vaughn, Schumm, Jallad, Slusher ve Saumeel, 1996). Kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasında, eğitim sürecini yönlendiren sınıf öğretmenlerinin etkisi çok büyüktür. Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi konusundaki yeterlilik durumları, kaynaştırma eğitime yönelik olumlu tutumları ve davranışları kaynaştırma öğrencilerinin başarısını etkileyebilmektedir. Bu durum, kaynaştırma öğrencilerinin sınıfa dâhil olmasında ve akranları tarafından kabul edilmesinde de etkili olmaktadır (Sucuoğlu ve Diken, 1999). Kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumlu öğretmen tutumlarının, okuldaki ve sınıftaki fiziksel düzenlenmelerin kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarısıyla ilişkili olduğu bulunmuştur. Sınıf öğretmenlerinin, kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumlu tutumları diğer öğrencileri de olumlu yönde etkilemektedir. Öğretmenlerin olumlu sınıf iklimi oluşturmaları, normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerini kabullenmelerinde önemli rol oynamaktadır (Hill, 2009; Van Kraayenoord, 2007; Walker ve Lamon, 1987).

Yapılan araştırmalarda, kaynaştırma eğitiminin başarıya ulaşmasında, okul idaresinin, öğrenci ailelerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin işbirliği içinde hareket etmelerinin önemli olduğu bulunmuştur (Çolak, 2007; Sucuoğlu ve Diken, 1999). Florian ve Linklater (2010) de okul idaresinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarını benimsemesi ve desteklemesinin bu uygulamaların niteliğini arttırdığını ifade etmişlerdir. Janney ve arkadaşları da kaynaştırma eğitimi uygulamalarını, okul idaresi, psikolojik danışman, özel eğitim öğretmeni, okul personeli ve sınıf öğretmeninin işbirliği içinde yürütmelerinin önemli olduğunu, bu eğitimlere başlanmadan önce bir plan oluşturularak bu plan doğrultusunda hareket edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Janney, Snell, Beersve Raynes, 1995).

Sınıf öğretmenleri günlerinin büyük bölümünü sınıflarında geçirmektedirler. Sınıf öğretmenleri, öğrencileri sürekli gözlemleyerek öğrenciler hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Öğrencileri hakkında aileye, okul idaresine, psikolojik danışmana en doğru ve en güvenilir bilgiyi verecek olan sınıf öğretmenleridir (Friend ve Bursuck, 2006: 34). Buna karşın, Campell, Judith ve Bost (1985) öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun kaynaştırma eğitimi ve uygulamaları konusunda bilgi ve deneyim sahibi olmadan mezun olduğunu, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerini doğru bir şekilde gözlemleyemediğini, öğrencilerin engel türleri ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Nitekim Saraç ve Çolak'ın (2012) araştırması da sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ve kaynaştırma öğrencileri hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarındaki eksiklikleri öğrencilerin başarısını olumsuz yönde etkileyebilmekte istenilen sosyal becerilerin kazandırılmasında zorluk yaşanabilmektedir. Aynı araştırmada, sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun bilgi edinme fırsatlarını değerlendirmedikleri veya sorunlarına çözümler bulmak için harekete geçmedikleri de tespit edilmiştir. Bu nedenle, Mağden ve Avcı (1999) da sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma konusunda eğitim almaları gerektiğini öğretmen yetiştirme programlarının da bu şekilde revize edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğretmenler genellikle kaynaştırma konusundaki eğitimleri lisans eğitimi sonrasında kurs ya da seminer şeklinde almaktadırlar. Bu eğitimler, öğretmenlere kaynaştırma öğrencilerine nasıl yaklaşmaları gerektiği noktasında yol gösterici olmaktadır.

Kaynaştırma eğitimi ile ilgili alanyazın incelendiğinde, öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yönelik görüşleriyle ilgili güncel bir araştırmaya rastlanmamıştır. Şu ana kadar yapılan araştırmalara bakıldığında, Gözün ve Yıkış (2004), kaynaştırma eğitimi bilgilendirme programı sonrasında öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili olumlu tutumlar sergilediklerini tespit etmişlerdir. Benzer bir şekilde Diken (2006), kaynaştırma eğitimi bilgilendirme programının öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu sonucuna varmıştır. Dolapçı ve Demirtaş'ın (2016) araştırmasında da sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik öz-yeterlilik algılarıyla, cinsiyet,

öğrenim gördükleri bölüm, kaynaştırma eğitimi dersi alıp almaması durumuna göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, sınıf öğretmen adaylarının öz-yeterlilik algılarıyla kaynaştırma eğitimi yeterlilikleri arasında da pozitif yönde ilişki saptanmıştır.

Bu araştırmanın, sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin güncel görüş ve önerilerinin belirlenmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın, hem Türkiye’de hem de dünyada yürütülen kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yönelik araştırmalara da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Bu kapsamda bu araştırmada;

1. Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi veren (ya da verecek olan) sınıf öğretmenlerine yönelik görüşleri nelerdir?
2. Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitiminin yararlarına yönelik görüşleri nelerdir?
4. Sınıf öğretmeni adaylarına göre kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlar nelerdir? alt problemlerine yanıt aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2009).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini, 2020–2021 akademik yılı bahar döneminde Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise 2020–2021 akademik yılı bahar döneminde Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği bölümünde öğrenim gören basit tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenen 168 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarına ait demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların bilgileri

Değişkenler	Kategoriler	n	%
Cinsiyet	Kadın	143	85.1
	Erkek	25	14.9
Yaş	17-19	39	23.2
	20-22	113	67.3
	23 ve üzeri	16	9.5
Sınıf Düzeyi	1. sınıf	53	31.5
	2. sınıf	28	16.7
	3. sınıf	53	31.5
	4. sınıf	34	20.2
Kaynaştırma Eğitimi hakkında bilginiz var mı?	Var	121	72
	Yok	47	28

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin 143’ü (%85.1) kadın, 25’i (%14.9) ise erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler yaş düzeyine göre incelendiğinde; 17-19 yaş arasında 39 öğrencinin olduğu (%23.2), 20-22 yaş arasında 113 öğrencinin olduğu (%67.3) ; 23 yaş ve üzeri arasında 16 öğrencinin olduğu (%9.5) görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler sınıf düzeyine göre incelendiğinde; 1. sınıfta öğrenim gören 53 öğrenci olduğu (%31.5), 2. sınıfta öğrenim gören 28 öğrenci olduğu (%16.7), 3. sınıfta öğrenim gören 53 öğrenci olduğu (%31.5) ve 4. sınıfta öğrenim gören 34 öğrenci olduğu (%20.2) görülmektedir. Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili bilgi düzeylerine bakıldığında, 121 öğrencinin (%72) kaynaştırma eğitimi hakkında bilgisinin olduğu 47 öğrencinin (%28) ise kaynaştırma eğitimi hakkında bilgisinin olmadığı bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi Anketi kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi ve kaynaştırma eğitimi bilgi düzeyi gibi bilgileri içermektedir. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi Anketi, literatür taraması yapıp uzman görüşü alındıktan sonra araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Uzman görüşlerinin alınması

sonucunda, anket formuna son hali verilmiştir. Bu şekilde, kapsam geçerliği sağlanmıştır. Anket Likert tipi olup; 1="Hiç Katılmıyorum", 2= "Çok Az Katılıyorum", 3="Orta Düzeyde Katılıyorum", 4="Büyük Ölçüde Katılıyorum", 5="Tamamen Katılıyorum" olmak üzere beşli derecelendirme ile cevaplandırılmaktadır. Anketin son maddesinde "Size göre kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlar nelerdir?" şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuştur. Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi Anketi'nin güvenilirlik düzeyi 72.27 olarak bulunmuştur. Anket, sınıf öğretmeni adaylarının "sınıf öğretmenlerine yönelik görüşleri", "öğrencilere yönelik görüşleri", "kaynaştırma eğitiminin yararlarına yönelik görüşleri" ve "kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik görüşleri" olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, sınıf öğretmeni adayları olan üniversite öğrencilerinden Google Form aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma verilerinin gizlilik ve güvenirliliği açısından ankete katılanlardan isim yazmamaları istenmiştir. Verilerin toplanmasında, Kişisel Bilgi Formu ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi Anketi kullanılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarına gönderilen araştırma linkinde araştırma ile ilgili bilgilendirme yapılmış olup araştırmaya gönüllü katılmayı kabul edenler araştırmaya katılım sağlamışlardır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 22.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların demografik verileri ve kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemek için tanımlayıcı istatistiksel analiz kullanılmıştır. Araştırmada betimsel istatistiklerden ortalama, standart sapma, yüzde ve frekans değerlerine bakılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili sınıf öğretmenlerine yönelik görüşlerine, öğrencilere yönelik görüşlerine, kaynaştırma eğitiminin yararlarına yönelik görüşlerine ve kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik görüşlerine yer verilmiştir.

Sınıf öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının, kaynaştırma eğitimi ile ilgili sınıf öğretmenlerine yönelik görüşlerine ait sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Sınıf öğretmenlerine yönelik görüşler

Maddeler	$\bar{x}$	S
14. Sınıf öğretmenleri, kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler.	3.24	.849
10. Sınıf öğretmenleri, kaynaştırma öğrencileriyle çalışabilecek yeterliliktedir.	3.38	.901
2. Kaynaştırma eğitimi uygulamaları konusunda sınıf öğretmenlerinin kapsamlı bir eğitim alması gerektiğini düşünüyorum.	4.61	.618
3. Öğretmenlerin sınıf içinde sosyal kabule yönelik etkinlikler yapması, kaynaştırma öğrencilerinin arkadaşları tarafından kabulünü kolaylaştırır.	4.53	.647
8. Kaynaştırma eğitiminin başarılı olmasında sınıf öğretmenlerinin çabası önemli rol oynamaktadır.	4.52	.726
15. Öğretmenler tüm öğrencilere, eşit fırsat vermelidir.	4.32	.898
16. Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine karşı kabullenici davranışlar göstermesi gerekir.	4.48	.683
17. Normal gelişim düzeyindeki öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine karşı sosyal uyum davranışları göstermesinde öğretmenler etkili olmaktadır.	4.38	.616
18. Kaynaştırma eğitimini en iyi uygulayacak kişiler, özel eğitim öğretmenleridir.	3.76	.949

Tablo 2 incelendiğinde, "Sınıf öğretmenleri, kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterli bilgi ve beceriye sahiptirler" maddesinin ($\bar{X}=3.24$) ve "Sınıf öğretmenleri, kaynaştırma öğrencileriyle çalışabilecek yeterliliktedir" maddesinin ($\bar{X}=3.94$) olduğu görülmüştür. Bu duruma göre, sınıf öğretmeni adayları, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterlilik düzeylerini orta derecede görmektedirler. "Kaynaştırma eğitimi uygulamaları konusunda sınıf öğretmenlerinin kapsamlı bir eğitim alması gerektiğini düşünüyorum" maddesi ise ($\bar{X}=4.61$) olarak bulunmuştur. Bir önceki bulguyla bağlantılı olarak sınıf öğretmeni adayları, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi konusunda istenen düzeyde olmadıklarını bu nedenle bu konuda eğitim almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Buna ilave olarak, sınıf öğretmenlerinin sınıf içinde sosyal kabule yönelik etkinlikler yapmasının kaynaştırma öğrencilerinin arkadaşları tarafından kabulünü kolaylaştıracağı ($\bar{X}=4.53$), kaynaştırma eğitiminin başarılı olmasında sınıf öğretmenlerinin çabasının önemli rol oynadığı ($\bar{X}=4.52$), öğretmenlerin tüm öğrencilere eşit fırsat vermesi gerektiği ($\bar{X}=4.32$), öğretmenlerin kaynaştırma öğrencilerine karşı kabullenici davranışlar göstermesi gerektiği ($\bar{X}=4.48$) ve normal gelişim düzeyindeki öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine karşı sosyal uyum davranışları göstermesinde öğretmenlerin etkili olduğu ($\bar{X}=4.38$) olarak bulunmuştur. Bu bulgular, kaynaştırma eğitiminde sınıf öğretmenlerinin çok önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olmasında, kaynaştırma öğrencilerine ve öğretmenlere ihtiyaç duydukları konularda özel eğitim desteğinin sağlanması gerekmektedir (Sucuoğlu ve Diken, 1999). Özel gereksinimli bireyler için en temel sorun, topluma uyum sağlama sorunudur. Bunun sağlanabilmesi içinde toplumdaki bireylerin özel gereksinimli bireyleri kabullenmeleri ve özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu tutum içinde bulunmaları gerekmektedir (Orel, Zerey ve Töret, 2004). Bu kapsamda, kaynaştırma öğrencilerinin sınıf içinde sosyal kabulüyle ilgili olarak

öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Sınıf öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının, öğrencilere yönelik görüşlerine ait sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.*Öğrencilere yönelik görüşler*

Maddeler	$\bar{x}$	S
1. Kaynaştırma öğrencileri derse katılım konusunda gerekli çabayı gösterirler.	3.37	.830
4. Kaynaştırma öğrencileri sınıfta davranış sorunları göstermektedir.	3.30	.810
5. Kaynaştırma öğrencileri sınıf öğretmenin zamanını almaktadır.	2.48	1.066
6. Kaynaştırma öğrencileri normal gelişim düzeyindeki öğrencilerin zamanını almaktadır.	2.42	.951
7. Normal gelişim düzeyindeki öğrencilerle aynı sınıfı paylaşmak kaynaştırma öğrencilerinin akademik başarısını arttırmaktadır.	3.51	.902
9. Kaynaştırma öğrencileri normal gelişim düzeyindeki öğrencilerle sorun yaşamaktadır.	3.10	.856
11. Normal gelişim düzeyindeki öğrenciler kaynaştırma öğrencilerindeki farklılıkları kabul etmez.	2.74	.904
20. Normal gelişim düzeyindeki öğrenciler ile kaynaştırma öğrencileri farklı sınıflarda eğitim almalıdır.	2.74	1.044

Tablo 3 incelendiğinde, "Kaynaştırma öğrencileri derse katılım konusunda gerekli çabayı gösterirler" maddesinin ($\bar{X}=3.37$), olması kaynaştırma öğrencilerinin derse katılım konusunda ortanın üstü bir düzeyde çaba gösterdiklerini, "Normal gelişim düzeyindeki öğrencilerle aynı sınıfı paylaşmak kaynaştırma öğrencilerinin akademik başarısını arttırmaktadır" maddesinin ($\bar{X}=3.51$) olması ise kaynaştırma öğrencilerinin normal gelişim gösteren öğrencilerle aynı sınıfta eğitim almalarının onların akademik başarısını büyük ölçüde arttırdığını göstermektedir. Kaynaştırma öğrencilerine yönelik diğer maddelere bakıldığında, "Kaynaştırma öğrencileri sınıfta davranış sorunları göstermektedir" ($\bar{X}=3.30$) bulunmuştur. Sucuoğlu ve Özokçu'nun (2005) araştırmasında da kaynaştırma öğrencilerinin sosyal beceri ve akademik yeterliliklerinin daha az olduğu, normal gelişim gösteren akranlarına göre problem davranışlarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Buna ilave olarak, "Kaynaştırma öğrencileri sınıf öğretmenin zamanını almaktadır" ($\bar{X}=2.48$), "Kaynaştırma öğrencileri normal gelişim düzeyindeki öğrencilerin zamanını almaktadır" ($\bar{X}=2.42$), "Kaynaştırma öğrencileri normal gelişim düzeyindeki öğrencilerle sorun yaşamaktadır" ($\bar{X}=3.10$), "Normal gelişim düzeyindeki öğrenciler kaynaştırma öğrencilerindeki farklılıkları kabul etmez" ($\bar{X}=2.74$) ve "Normal gelişim düzeyindeki öğrenciler ile kaynaştırma öğrencileri farklı sınıflarda eğitim almalıdır" ($\bar{X}=2.74$) olarak bulunmuştur. Bu bulgular, kaynaştırma öğrencilerinin derse katılım konusunda çaba gösterdiklerini, normal gelişim gösteren öğrencilerle birlikte eğitim almalarının onların başarılarını arttırdığını göstermektedir. Kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumsuz görüşler ise az ve orta düzeyde bulunmuştur. Ayrıl, Özcan, Can, Ünlü, Bedel, Şengün, Demirhan ve Çağlar'ın (2015) araştırmasında da normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencileri ile ilgili orta düzeye yakın bir kabul düzeyine sahip oldukları saptanmıştır. Kabasakal, Girli, Okun, Çelik ve Vardarlı'nın (2008) araştırmasında da özel gereksinimli öğrencilerin arkadaşları tarafından ortak bir çalışma yapma konusunda tercih edilmedikleri, uyum ve iletişim problemleri olarak algılandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Özel gereksinimli öğrencilere yönelik bu tür olumsuz tutumları değiştirmek için tüm paydaşların birlikte çalışması gerekmektedir. Sucuoğlu ve Diken'in (1999) araştırmasında da kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olmasında, kaynaştırma öğrencileri, normal gelişim gösteren öğrenciler ve özellikle sınıf öğretmenlerine ilişkin faktörlerin etkili olduğu saptanmıştır. Sınıf öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının, kaynaştırma eğitiminin yararlarına yönelik görüşleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.*Kaynaştırma eğitiminin yararlarına yönelik görüşler*

Maddeler	$\bar{x}$	S
12. Kaynaştırma eğitimi kaynaştırma öğrencilerinin özgüvenlerine katkıda bulunmaktadır.	4.24	.778
13. Kaynaştırma eğitimi normal gelişim düzeyindeki öğrenciler açısından yararlı olmaktadır.	3.69	.826

Tablo 4 incelendiğinde, "Kaynaştırma eğitimi kaynaştırma öğrencilerinin özgüvenlerine katkıda bulunmaktadır" maddesinin ($\bar{X}=4.24$) ve "Kaynaştırma eğitimi, normal gelişim düzeyindeki öğrenciler açısından yararlı olmaktadır" maddesinin ($\bar{X}=3.69$) olduğu görülmüştür. Bu bulgular, kaynaştırma eğitiminin kaynaştırma öğrencileri ve normal gelişim gösteren öğrenciler için yararları olduğunu göstermektedir. Sınıf öğretmenliği alanında öğrenim gören öğretmen adaylarının, kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlara yönelik görüşleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.*Kaynaştırma eğitiminde yaşanan sorunlar*

	n	%
Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf düzeyinin gerisinde kalmaları	21	12,5
Kaynaştırma öğrencilerine karşı normal gelişim gösteren öğrencilerin olumsuz tutumu	57	34
Kaynaştırma öğrencilerine karşı ilgi eksikliği	8	4,8
Bazı öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin velilerine olumsuz tutumları	14	8,2
Normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencileriyle iletişim ve uyum sorunu yaşamaları	44	26,1
Bazı öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumsuz tutumları	8	4,8
Sınıfın kalabalık olması nedeniyle öğretmenlerin öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmaması	8	4,8
Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları	8	4,8

Tablo 5'teki sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmada yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde; "Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf düzeyinin gerisinde kalmaları" (%12,5); "Kaynaştırma öğrencilerine karşı normal gelişim gösteren öğrencilerin olumsuz tutumu" (%34); "Kaynaştırma öğrencilerine karşı ilgi eksikliği" (%4,8); "Bazı öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin velilerine olumsuz tutumları" (%8,2); "Normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencileriyle iletişim ve uyum sorunu yaşaması" (%26,1); "Bazı öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumsuz tutumları" (%4,8); "Sınıf mevcudunun kalabalık olması nedeniyle öğretmenlerin öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmaması" (%4,8); "Öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları" (%4,8) olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, sınıf öğretmeni adaylarının, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ile ilgili yeterlilik düzeylerini orta düzeyde bulmuşlardır. Bu durum, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi konusunda istenen düzeyde olmadığını bu nedenle bu konuda eğitim almaları gerektiğini göstermektedir. Araştırmada, sınıf öğretmeni adaylarının %72'sinin kaynaştırma konusunda eğitim aldığı buna karşın %28'inin kaynaştırma konusunda eğitim almadığı görülmüştür. Bu kapsamda, Aysel ve Zerey'in (2004) araştırmasında sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi dersi alıp almamalarına göre kaynaştırmaya yönelik tutumlarının farklılaştığı saptanmıştır. Bu durum, kaynaştırma eğitimine yönelik olumlu tutumların oluşmasında lisans eğitiminin önemli olduğunu göstermektedir. Camadan'ın (2012) araştırmasında da öğretmen adaylarının, öğretmenlere göre kaynaştırma eğitimi ve BEP hazırlama ile ilgili öz-yeterliliklerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Buna karşın İzci'nin (2005) araştırmasında, sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili bilgi ve becerilerinde eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Babaoğlu ve Yılmaz'ın (2010) araştırmasında ise sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun kaynaştırma ile ilgili herhangi bir eğitim almadıkları ve kaynaştırma eğitimi konusunda kendilerini yetersiz hissettikleri görülmüştür.

Bu çalışmada ortaya çıkan diğer bir bulgu, öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerinin derse katılım konusunda ortanın üstü bir düzeyde çaba gösterdikleri görüşünde olmalarıdır. Buna ilave olarak, normal gelişim gösteren öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmeyen kaynaştırma öğrencilerinin akademik başarılarını arttırdığını düşünmektedirler. Bu sonuç, Sucuoğlu ve Diken'in (1999) çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Adı geçen çalışmada, kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olmasında, kaynaştırma öğrencileri, normal gelişim gösteren öğrenciler ve özellikle sınıf öğretmenine ilişkin faktörlerin etkili olduğu saptanmıştır. Mdikana, Ntshangase ve Mayekiso'nun (2007) araştırmasında, katılımcıların genel olarak kaynaştırma eğitime karşı olumlu tutuma sahip oldukları görülmüştür. Araştırmada ayrıca öğretmen adayları, kaynaştırma öğrencilerinin yaşadıkları en önemli sorunlardan birinin normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerindeki farklılıkları kabul etmemeleri olduğunu belirtmişlerdir. Kabasakal, Girli, Okun, Çelik ve Vardarlı'nın (2008) araştırmasında da özel gereksinimli öğrencilerin arkadaşları tarafından ortak bir çalışma yapma konusunda tercih edilmedikleri, uyum ve iletişim problemleri olarak algılandıkları sonucuna varılmıştır. Araştırmanın diğer bir bulgusu, kaynaştırma öğrencilerinin hem sınıf öğretmenlerinin hem de normal gelişim gösteren öğrencilerin zamanlarını aldığı yönündedir. Bu sonuç, Sucuoğlu ve Özokçu'nun (2005) araştırmasıyla benzerlik göstermektedir. Buna ilave olarak çalışmada, kaynaştırma öğrencilerinin sosyal beceri ve akademik yeterliliklerinin daha az olduğu saptanmıştır. Ayrıca, kaynaştırma öğrencilerinde normal gelişim gösteren akranlarına göre daha fazla problem davranışları tespit edilmiştir. Araştırmada, kaynaştırma öğrencilerine ve kaynaştırma öğrencilerinin velilerine yönelik olumsuz tutumların bulunduğu da tespit edilmiştir. Kaynaştırma öğrencilere yönelik bu tür olumsuz tutumların değişimini sağlamak için tüm paydaşların birlikte çalışması gerekmektedir. Sucuoğlu ve Diken'in (1999) araştırmasında da kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olmasında, kaynaştırma öğrencileri, normal gelişim gösteren öğrenciler ve özellikle sınıf öğretmenlerine ilişkin faktörlerin etkili olduğu görülmüştür. Araştırmada ortaya çıkan bir diğer bulgu da kaynaştırma eğitimi uygulamalarının kaynaştırma öğrencilerinin özgüvenlerine katkıda bulunduğu şeklindedir. Ayrıca, kaynaştırma eğitiminin normal gelişim düzeyindeki öğrenciler açısından da yararları olduğu bulunmuştur.

Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmada yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde; en çok normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumsuz tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Bunu, normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma öğrencileriyle iletişim ve uyum sorunu yaşamaları takip etmiştir. Kabasakal, Girli, Okun, Çelik ve Vardarlı'nın (2008) araştırmasında da özel gereksinimli öğrencilerin arkadaşları tarafından ortak bir çalışma yapma konusunda tercih edilmedikleri, uyum ve iletişim problemleri olarak algılandıkları sonucuna varılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmada yaşanan sorunlarla ilgili en az ifade ettikleri ise şunlardır: Kaynaştırma öğrencilerine karşı ilgi eksikliği, bazı öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumsuz tutumları, sınıf mevcudlarının kalabalık olması nedeniyle öğretmenlerin öğrencilerin bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmaması ve öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları.

Araştırmada, sınıf öğretmeni adaylarının %28'inin kaynaştırma konusunda eğitim almadığı görülmüştür. Aysel ve Zerey'in (2004) araştırması da sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi dersi alıp almamalarına göre kaynaştırmaya yönelik tutumlarının farklılaştığını ortaya koymuştur. Buna ilave olarak, İzci (2005) de sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili bilgi ve becerilerinde eksiklikler olduğunu belirtmiştir. Babaoğlu ve Yılmaz (2010) da sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun kaynaştırma ile ilgili herhangi bir eğitim almadıklarını bu nedenle de sınıflarındaki kaynaştırma öğrencilerine karşı nasıl bir tutum sergileyeceklerini bilemediklerini tespit etmiştir. Yapılan araştırmalar, kaynaştırma konusunda eğitim alan sınıf

öğretmenlerinin ve sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma ile ilgili olumlu tutuma sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum, kaynaştırma eğitiminin öğretmen adayları ve öğretmenler için önemli olduğunu ifade etmektedir.

ÖNERİLER

Alanyazında öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik görüşleri ile ilgili güncel yeterince araştırma bulunmadığı görülmektedir. Bu araştırma, Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören sınıf öğretmeni adayları ile yapılmıştır. Sonraki araştırmalar, farklı üniversitelerde öğrenim gören öğretmen adaylarıyla yapılabilir. Öğretmen adaylarının belirtmiş oldukları sorunlar incelendiğinde; öğretmen adaylarına kaynaştırma eğitimi uygulamaları ile ilgili kapsamlı bir eğitim verilebileceği, lisans eğitiminde kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yer verilebileceği bu tür eğitimlerin de öğretmen adaylarının ileride öğretmenlik mesleğini yaparken sınıfta kaynaştırma öğrencilerine yönelik sosyal kabulü sağlamalarında da yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Halen öğretmenlik yapan eğitimcilere de hizmetiçi eğitimler yoluyla kaynaştırma eğitimi uygulamaları eğitimleri verilebilir. Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal kabulü açısından bu tür eğitimlerin önemli olduğu düşünülmektedir. Hizmetiçi eğitimler yoluyla sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarındaki eksiklikleri giderilebilir. Kaynaştırma eğitimine yönelik seminerlerin de öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ile ilgili bilgilerini geliştireceği ve kaynaştırma eğitimi uygulamalarının niteliğini arttıracacağı düşünülmektedir. Kaynaştırma eğitimi uygulamalarının başarılı olabilmesi için tüm paydaşların birlikte çalışması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ayral, M., Özcan, Ş., Can, R., Ünlü, A., Bedel, H., Şengün, G., ... & Çağlar, K. (2015). Normal gelişim gösteren öğrencilerin özel gereksinimli öğrencilere bakışını etkileyen etkenler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 218-230.
- Aysel, O. R. E. L., & Zerey, Z. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(01).
- Babaoğlu, E., & Yılmaz, Ş. (2010). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 345-354.
- Camadan, F. (2012). Sınıf öğretmenleri ve sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimine ve BEP hazırlamaya ilişkin öz yeterliklerinin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 128-138.
- Campell, N. J., Judith, E. D. & Bost, J. M. (1985). Educator perceptions of behaviour problems of mainstreamed students. *Exceptional Children*, 51, 298-303.
- Cavkaytar, A. (2000). Zihin engellilerin eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 115-121.
- Çolak, A. (2007). Kaynaştırma uygulanan bir ilköğretim sınıfındaki sosyal yeterlik özelliklerinin betimlenmesi ve iyileştirilmesi çalışmaları.
- Çuhadar, S. (2013). Özel eğitim. *Özel Eğitim Süreci*, 2, 3-30.
- Diken, İ. H. (2006). Öğretmen adaylarının zihinsel engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik yeterlilik ve görüşleri. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (23).
- Dolapçı, S., & Demirtaş, V. Y. (2016). Öğretmen adaylarının öz-yeterlilik algıları ve kaynaştırma eğitimine bakış açıları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(13), 141-160.
- Eripek, S. (2005). Özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim. *Standart, Ekonomik ve Teknik Dergisi*, 44 525:14-19.
- Fairchild, T. N. & Henson, F. O. (1993). *Engelli çocuklarda kaynaştırma eğitimi*. (Çev. Ed. Sezen Ünlü) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Florian, L., & Linklater, H. (2010). Preparing teachers for inclusive education: using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all. *Journal of Education*, 40 (4), 369-386.
- Friend, M. & Bursuck, W., (2006). *Including students with special needs a practical guide for classroom teachers*. (4th Edition b.). Boston: Allyn and Bacon.
- Gökdere, M. (2010). A comparative study of the attitude, concern, and interaction levels of elementary school teachers and teacher candidates towards inclusive education. *Educational Sciences, Theory & Practice*, 12(4), 2800-2806.
- Gözün, Ö., & Yıkılmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5 (2) 65-77
- Hill, R. R. (2009). Teacher attitude towards inclusion practices and special needs students. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 9 (3), 188-198.
- İzci, E. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının "özel eğitim" konusundaki yeterlikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 106-114.

- Janney, R. F., Snell, M. E., Beers, M. K., & Raynes, M. (1995). Integrating children with moderate and severe disabilities into general education classes. *Journal of Exceptional Children*, 61, 425-439.
- Kabasakal, Z., Girli, A., Okun, B., Çelik, N. & Vardarlı, G. (2008). Kaynaştırma öğrencileri, akran ilişkileri ve akran istismarı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 169-176.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5 (2) 1-13.
- Mağden, D. & Avcı, N. (1999). Öğretmen adaylarının özürli öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri.
- Mdikana, A., Ntshangase, S., & Mayekiso, T. (2007). Pre-Service educators' attitudes towards inclusive education. *International Journal Of Special Education*, 22(1), 125-131.
- Orel, A., Zerey, Z. & Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 5 (1), 23-33.
- Saraç, T. & Çolak, A. (2012). Kaynaştırma uygulamaları sürecinde ilköğretim sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüş ve önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/mersinefd/issue/17379/181509?publisher=mersin-university>.
- Salend, S. J. (2005). *Creating inclusive classrooms. effective and reflective practices for all students*. pearson education, 5th ed.
- Sucuoğlu, B. & Diken, H. İ. (1999). "Sınıfında zihin özel gereksinimli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin özel gereksinimli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumların karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(3)25-39.
- Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(01), 41-65.
- Sucuoğlu, B. (2006). Etkili kaynaştırma uygulamaları. Ankara: Ekinoks.
- Tekin-İftar E. (2016). Zihin engelinin nedenleri. (Eds. Sucuoğlu B.). *Zihin engelliler ve eğitimleri içinde* (s.245) Ankara: Kök.
- Üre, Ö. (2002). *Özel eğitim ve rehberlik, psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: PEGEM A Yayıncılık.
- Vaidya, S.R. & Zaslavsky, N. (2000). Teacher education reform effort for inclusion classrooms: Knowledge versus pedagogy. *Education*, 121, 145-151.
- Van Kraayenoord, C. E. (2007). School and classroom practices in inclusive education in Australia. *Childhood Education*, 83(6), 390-394.
- Vaughn, J., Schumm, J., Jallad, B., Slusher, J & Saumell, L. (1996). Teachers' views of inclusion. *Learning Disabilities Research and Practice*, 11, 96-106.
- Walker, H. M., & Lamon, W. E. (1987). Social behavior standards and expectations of Australian and US teacher groups. *The Journal of Special Education*, 21(3), 56-82.